

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Lokale overheid en digitale transformatie

De overheid heeft als taak te streven naar een rechtvaardige ordening van samenleving en staat. Hierbinnen moet ieder mens in de gelegenheid worden gesteld om op zijn eigen wijze mee te bouwen aan de samenleving en daarin niet te worden geblokkeerd. Deze basisgedachte gaat ook op voor het digitale domein. Het recht ‘om niet mee te doen’ met digitale diensten zou een fundamenteel basisrecht moeten zijn.

door Jan Dirk van der Borg De auteur is wethouder te Papendrecht en was landelijk coördinator van de CDA Bestuurdersvereniging (BSV).

‘We’ hebben als overheid te lang gewacht met het innemen van een stevige positie ten opzichte van technologische ontwikkelingen. In een wereld gedomineerd door digitale technologieën staat de overheid voor de uitdagende taak om de balans te vinden tussen innovatie en het behoud van kernwaarden. Digitalisering biedt ongekende mogelijkheden voor efficiëntie, transparantie en participatie binnen overheidsdiensten, maar de snelle ontwikkelingen op het gebied van big tech roepen vragen op over privacy, veiligheid en macht.

Als de overheid in deze tijd ergens voor op aarde is, dan is dat het helpen van de samenleving in het positioneren ten opzichte van technologische ontwikkelingen. Het bureaucratische argument heeft te lang de overhand gehad bij technologische ontwikkelingen. Alsof digitalisering alleen een kwestie is van organisatie of techniek. Nee, het is een belangrijke maatschappelijke uitdaging. Het niet innemen van een positie kan leiden tot ontwrichting van de samenleving, terwijl een sterke positie kan leiden tot vitale, toekomstbestendige generaties en gemeenschappen die technologie gebruiken om het leven op aarde aangenamer te maken.

De overheid heeft een rol in het normeren. De afgelopen jaren is er een moreel vacuüm ontstaan, een verwaarlozing door een gebrek aan moreel leiderschap in digitale en technologische ontwikkelingen. Er is een oriëntatie nodig met duidelijke kaders voor wat waardevol is voor de samenleving, teneinde innovatie en het maatschappelijk initiatief in technologische ontwikkelingen te stimuleren en de waardigheid van mensen te beschermen.

Daarom is het goed dat de rijksoverheid een visie heeft ontwikkeld op (generatieve) AI. Ook de Europese Commissie toont leiderschap door op verschillende digitale gebieden positie in te nemen. Kortom, technologische ontwikkelingen en digitalisering vereisen een politiek en benadering gebaseerd op waarden. Dat geldt ook, of misschien wel zeker, voor lokale overheden.

Digitalisering en maatschappelijke kwesties

Het gebrek aan een duidelijke standpuntbepaling door de overheid en het ontbreken van een breed maatschappelijk debat over de impact van digitaliseringsvraagstukken heeft geleid tot een aantal ontwikkelingen in de samenleving die om duiding vragen. Ik noem drie voorbeelden:

1. Digitalisering en sociale media hebben een aanzienlijke impact op jongeren en hun zelfbeeld, met zowel positieve als negatieve gevolgen. Sociale media bieden mogelijkheden voor expressie, connectie met leeftijdsgenoten en toegang tot informatie, maar ook geïdealiseerde beelden en levensstijlen die leiden tot negatieve vergelijkingen en een vertekend zelfbeeld. Dit kan resulteren in gevoelens van onzekerheid, ontoereikendheid en stress, wat het aantal jeugdigen in de jeugdhulp doet stijgen (ik verwijs naar onderzoeken van het Nederlands Jeugdinstituut).
2. De toenemende populariteit van deurbelcamera's heeft een aanzienlijke impact op zowel de persoonlijke veiligheid als op bredere maatschappelijke en privacyaspecten. Enerzijds bieden deze apparaten huiseigenaren een verhoogd gevoel van veiligheid en controle. Ze stellen mensen in staat om bezoekers bij hun voordeur te zien en te communiceren met hen, zelfs als ze niet thuis zijn, wat bijdraagt aan een vermindering van inbraakrisico's en een verhoogde waakzaamheid in de buurt.

Aan de andere kant roept deze trend ook vragen op over privacy en toezicht.

De constant opnemende camera's kunnen een inbreuk maken op de privacy van voorbijgangers en burens, waardoor er een spanningsveld ontstaat tussen veiligheid en het recht op privacy. Dit roept ethische vragen op over in hoeverre het constante toezicht geaccepteerd en gereguleerd moet worden.

Digitalisering heeft een kloof gecreëerd tussen mensen die digitaal vaardig zijn en zij die moeite hebben om bij te blijven

3. Digitalisering heeft een kloof gecreëerd tussen mensen die digitaal vaardig zijn en zij die moeite hebben om bij te blijven. Aan de ene kant zijn er individuen die gemakkelijk navigeren in de digitale wereld voor onderwijs, werk en sociale interacties, profiterend van voordelen als toegang tot informatie, verbeterde communicatiemogelijkheden, en nieuwe kansen op de arbeidsmarkt. Aan de andere kant staan echter degenen met beperkte digitale vaardigheden of geen toegang tot technologische middelen, zoals ouderen en mensen met een lager inkomen en/of een lagere opleiding.

Waarden en digitalisering

De christendemocratische visie, geworteld in waarden als solidariteit, gespreide verantwoordelijkheid, publieke gerechtigheid en rentmeesterschap, biedt een uniek perspectief op technologische ontwikkelingen en digitalisering. Deze waarden benadrukken het belang van gemeenschap, de noodzaak van een verantwoordelijke en dienende overheid, en de roeping tot zorg voor de schepping, die in dit digitale tijdperk meer dan ooit relevant zijn. In de kern gaat het – mijns inziens – om deze, voor het digitaliseringsvraagstuk, relevante christendemocratische waarden.

Waar toe is de overheid op aarde?

- *Menselijke waardigheid.* Bij digitalisering gaat het om technologie die het menselijk leven ondersteunt en verrijkt, zonder de individuele vrijheid en privacy te vergeten. Het gebruik van digitale technologieën moet de menselijke waardigheid respecteren en bevorderen, niet ondermijnen. Ik verwijs naar de eerdergenoemde impact van technologie op het zelfbeeld en het (mentale) welzijn van jongeren.
- *Solidariteit.* Digitalisering is voor iedereen. De overheid moet aandacht besteden aan digitale inclusie, zodat niemand achterblijft, inclusief mensen die minder digitaal vaardig zijn. Maar evenzo moet de overheid aandacht besteden aan degenen die niet willen meedoen (waarover later meer).
- *Rentmeesterschap.* Vanuit een christendemocratisch perspectief is het belangrijk om verantwoord om te gaan met de schepping, inclusief digitale technologieën. Dit betekent streven naar duurzaamheid in digitalisering, zoals het minimaliseren van elektronisch afval en het bevorderen van groene technologie.
- *Gemeenschap.* De christendemocratie benadrukt het belang van gemeenschap en gezamenlijke verantwoordelijkheid. Dit betekent in de digitale wereld het bevorderen van een veilige, open en inclusieve online omgeving waarin mensen verbonden zijn en waar positieve relaties en interacties worden ondersteund. Anderzijds betekent dat grenzen stellen aan (digitaal) grensoverschrijdend gedrag.

Het is essentieel dat de overheid maatregelen neemt zodat iedereen, ongeacht digitale vaardigheden of middelen, toegang heeft tot haar diensten

Aanzet voor een lokaal perspectief

Digitalisering zal de relatie tussen inwoners onderling, de relatie tussen inwoners en de overheid, en het functioneren van de overheid fundamenteel veranderen, ook op lokaal

niveau. Dus, laten we aan de slag gaan. Maar wat zou een eerste stap kunnen zijn vanuit een lokaal perspectief? Het begint met een waardegedreven aanpak en ethische overwegingen. Een eerste aanzet.

Het is cruciaal om te werken aan digitaal burgerschap van inwoners, dat wil zeggen digitale vaardigheden voor inwoners om mee te kunnen doen. Het gaat erom bewustzijn over cybercriminaliteit bij inwoners te vergroten, en hen weerbaar te maken. Het ontwikkelen van digitale burgerschapsvaardigheden bevordert digitaal welzijn, veiligheid en verantwoordelijkheid, en creëert een gezonde digitale samenleving. Uiteraard heeft het onderwijs hier een cruciale rol in.

Inwoners van de gemeente hebben het recht om niet mee te doen met digitale ontwikkelingen en dienstverlening, of het nu gaat om 'niet kunnen' of 'niet willen'. Het ervaren van obstakels bij het verkrijgen van gemeentelijke diensten komt vaak voor. Sommige inwoners kiezen er simpelweg voor om niet van digitale diensten gebruik te maken, vanwege angst, wantrouwen, moedeloosheid, digitale vermoeidheid, andere voorkeuren, of anderszins. 'Het recht om niet mee te hoeven doen' met digitale diensten zou een fundamenteel basisrecht moeten zijn, en dat moet worden georganiseerd. De Vlaamse christendemocratische zusterpartij van het CDA, CD&V, benadrukt het belang van het blijven aanbieden van niet-digitale opties.

Het is essentieel dat de overheid maatregelen neemt om ervoor te zorgen dat iedereen, ongeacht digitale vaardigheden of middelen, toegang heeft tot haar diensten. Dit kan bijvoorbeeld worden gerealiseerd door het aanbieden van alternatieve, niet-digitale kanalen, zoals telefonische dienstverlening, fysieke loketten of het verstrekken van informatie en formulieren in gedrukte vorm.

Is het ethisch om inwoners naar socialemediakanalen te sturen waar ze met hun eigen data ‘betalen’? De ethiek van data als betaalmiddel is relevant voor lokale overheden, ondanks de mogelijkheid om via deze kanalen groepen en lokale gemeenschappen te benaderen.

De lokale overheid is proactief transparant naar inwoners over de verzamelde data en de partijen die deze data ontvangen en versturen. Dit vanuit het principe dat de inwoner eigenaar is van de data die met de overheid gedeeld worden.

Een waardegedreven benadering

Digitalisering vereist een politiek en moreel standpunt, ook bij lokale overheden. Ontwikkeling en innovatie zijn geen doelen op zich. In de christendemocratische lijn staan de mens en de gemeenschap centraal, dus is het belangrijk hoe technologische ontwikkeling zich verhoudt tot de gemeenschap en de mens.

Een waardegedreven benadering van digitalisering door de lokale overheid versterkt de digitale vaardigheden van inwoners en beschermt hun digitale welzijn, privacy en rechten. De lokale overheid moet ervoor zorgen dat alle inwoners, ongeacht hun digitale vaardigheden of voorkeuren, gelijke toegang hebben tot diensten, en dat hun privacy en keuzes worden gerespecteerd in het digitale tijdperk.

Een waardegedreven benadering van digitalisering kan ook de sociale cohesie, onderlinge banden en veerkracht van de gemeenschap in het digitale tijdperk versterken. Het benadrukken van dit aspect kan de impact van technologische ontwikkelingen op lokale gemeenschappen positief belichten en het belang van een inclusieve en ethische benadering onderstrepen.

Artikel in het kort:

- * Op het gebied van technologische ontwikkelingen is de overheid te lang afzijdig gebleven. Technologische ontwikkelingen kunnen bijdragen aan de bloei van gemeenschappen, maar deze ook ontwrichten
- * Een overheid die recht doet moet tegen de ontwrichtende gevolgen van digitalisering optreden. Dit kan ook lokaal door een op waarden gebaseerde aanpak neer te zetten
- * De overheid dient te waarborgen dat er ‘niet-digitaal’ contact tussen burgers en overheid mogelijk is